

Antikvarisk förundersökning

MARIESJÖ 4

Skövde kommun

2023-05-25

Antikvarisk förundersökning för Mariesjö 4

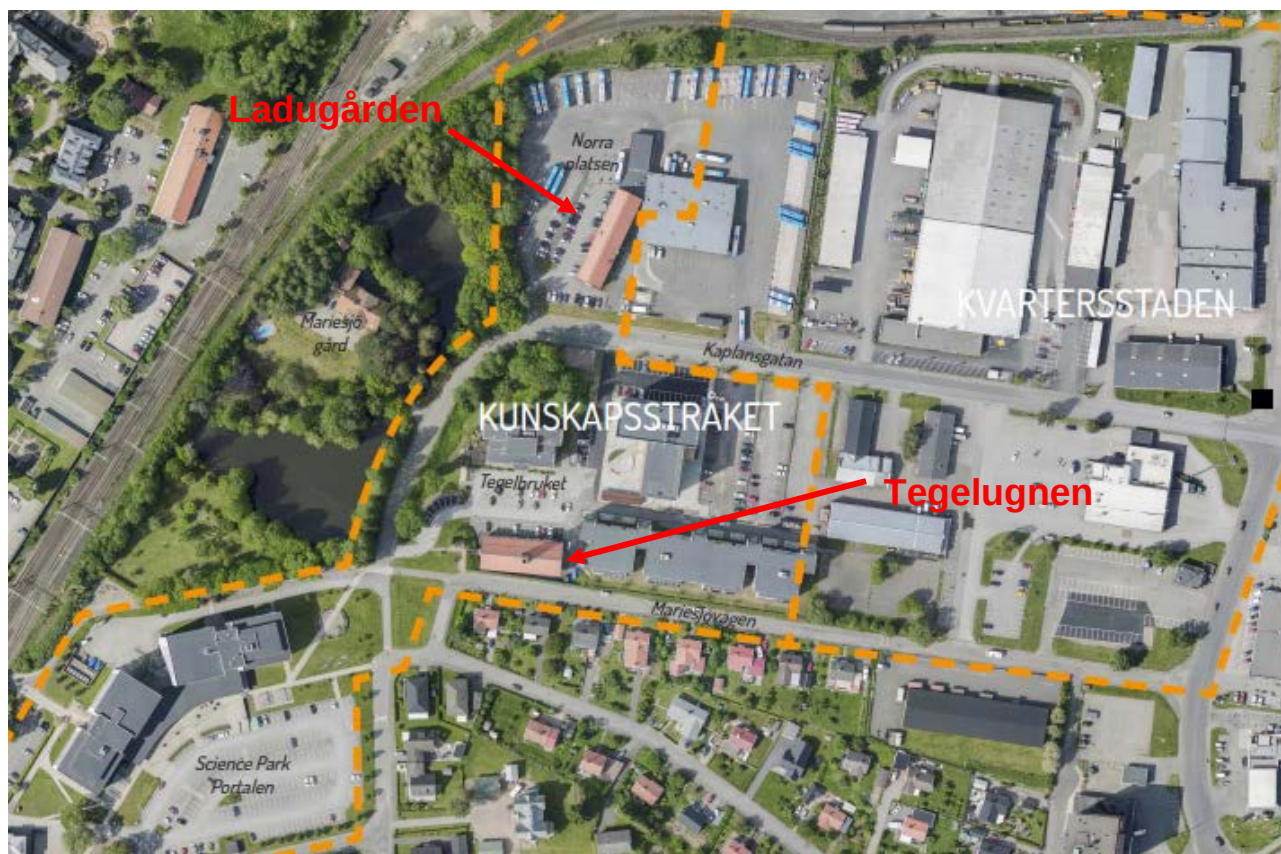
Inledning

Bakgrund

I området Mariesjö, beläget öster om Skövde centrum återfinns en äldre ladugårdsbyggnad. Byggnaden används idag som kontor och personalutrymme för den bussdepå som numera är sammanbyggd med byggnaden. Företaget Nobina bedriver verksamhet i lokalerna för uppställning av bussar, verkstad, kontor och personalutrymmen.

I den mycket centralt belägna stadsdelen pågår sedan flera år en kontinuerlig omvandling från ett område för småindustri- och verksamheter till kvarter för kontor, utbildning och bostäder. Skövde kommun önskar ta ett samlat grepp över omvandlingen där målet är att skapa en levande, tät stadsmiljö med egen identitet, nya mötesplatser, friare arkitektur och högre hus (Planprogram Mariesjö, Skövde kommun 2020).

Byggnaden ingår i ett för kommunen viktigt utbyggnadsområde. Enligt gällande planprogram ska "kunskapsstråket" byggas ut till förmån för Skövde högskola och annan typ av utbildning (Planprogram Mariesjö, Skövde kommun 2020).

Figur 1. Illustration från Gestaltungsprogram Skövde Science City, Skövde kommun 2022. Här syns hur "kunskapsstråket" planeras genom området. Äldre byggnader sparas och får en ny användning.

Då flera utbildnings- och kontorsbyggnader planeras uppföras i ladugårdsbyggnadens nära omgivning planeras även för en öppen publik plats kallad ”Norra platsen”. Ambitionerna är att den aktuella byggnaden ska kunna användas till exempelvis publika ändamål och/eller kontor, samt utgöra ett kvalitativt inslag i miljön. I byggnadens omgivning finns andra äldre byggnader som har historisk anknytning såsom tegelbruksbyggnaden, belägen söder om byggnaden samt Mariesjö gård, belägen sydväst om byggnaden. Ambitionen är också att riva de sentida depåbyggnaderna så att den ursprungliga byggnaden kan renodlas både vad gäller byggnadens uttryck och som solitär byggnadsvolym.

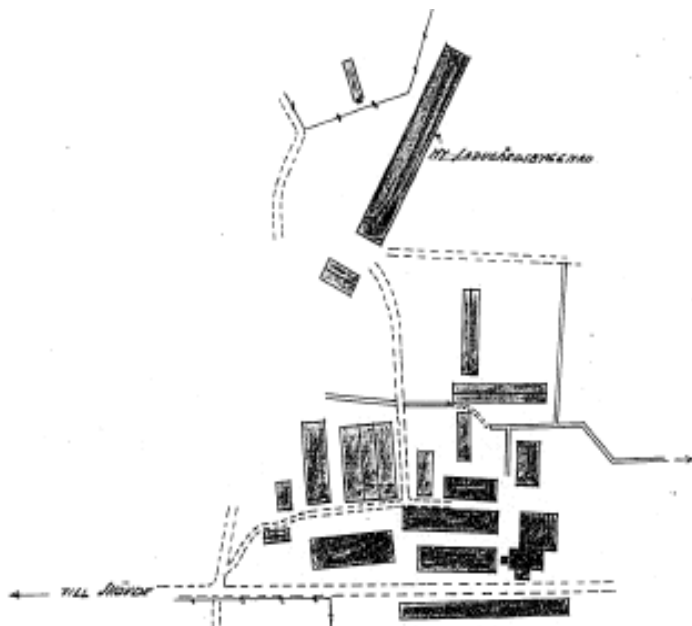

Historik

Byggnaden användes ursprungligen som ladugård till Mariesjö gård, belägen sydväst om byggnaden. Ladugårdsbyggnaden uppfördes omkring 1924. Troligen ersatte den då en äldre ladugårdsbyggnad. Byggnaden hade ursprungligen en betydligt större utbredning åt norr än vad som är fallet idag. I kommunens ritningsarkiv finns en situationsplan över de byggnader som vid tiden tillhörde Mariesjö Tegelbruk. Byggnaden är upptagen på denna situationsplan och benämns där som "ny ladugårdsbyggnad". Det är också tydligt på ritningen att lokala vägar binder samman ladugården med den övriga bebyggelsen vid tegelbruket. Byggnaden är också uppförd i tegel som med stor sannolikhet är producerad i tegelbruksugnen, som än idag är belägen söder om fastigheten.

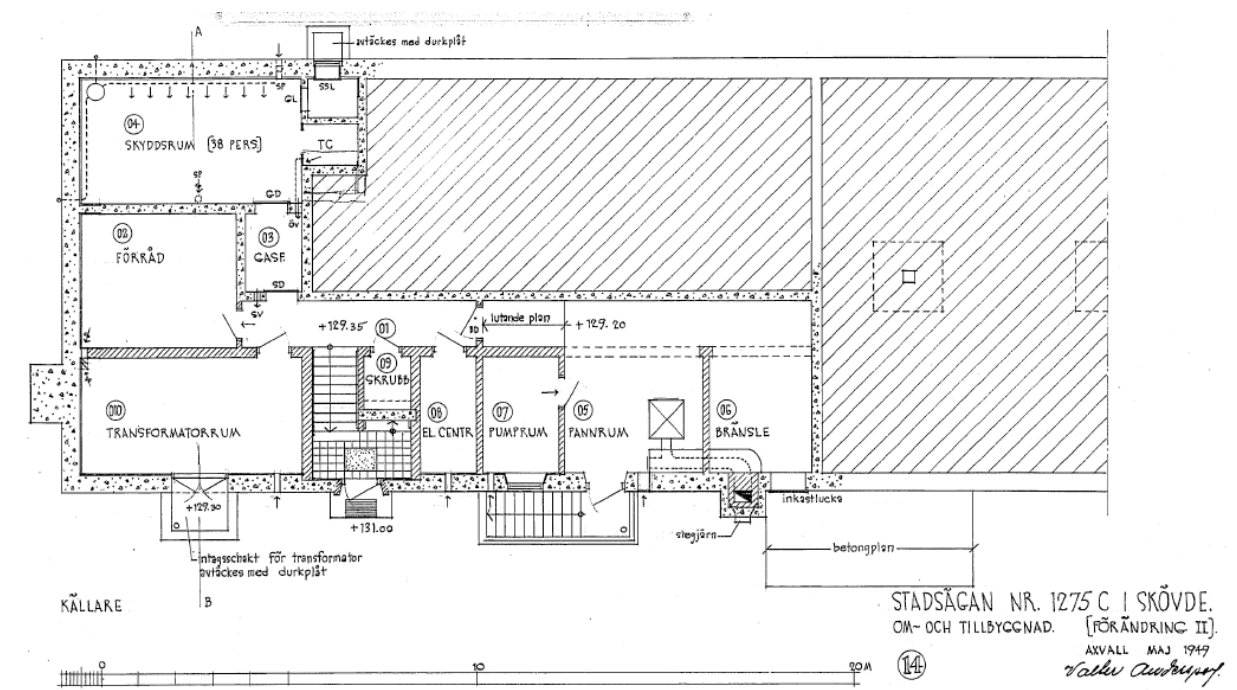

Figur 3. Flygfoto över Mariesjö gård år 1938, aktuell byggnad syns till höger i bild. Källa: Västergötlands museum, bildarkiv.

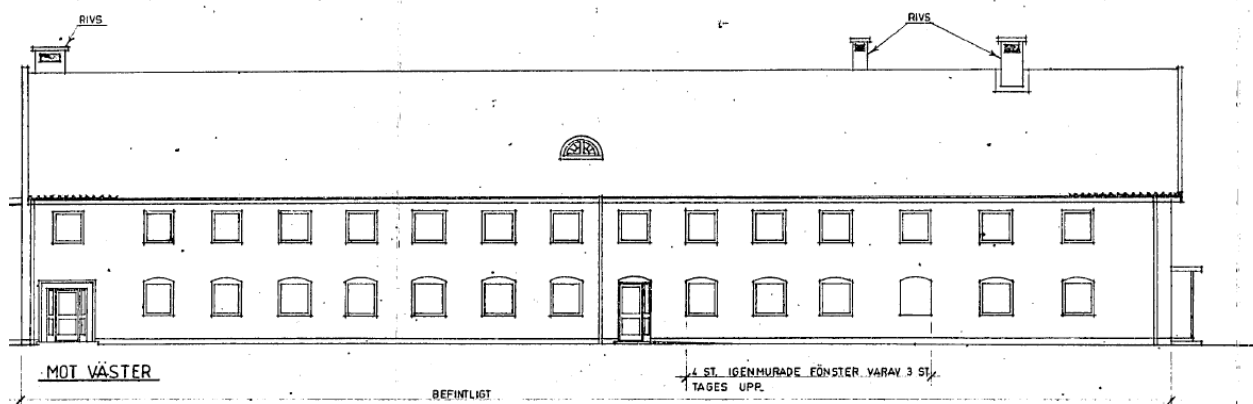

Figur 4. "Situationsplan byggnader tillhörande Mariesjö Tegelbruk". Upprättad 1924. Ritningsarkivet, Skövde kommun.

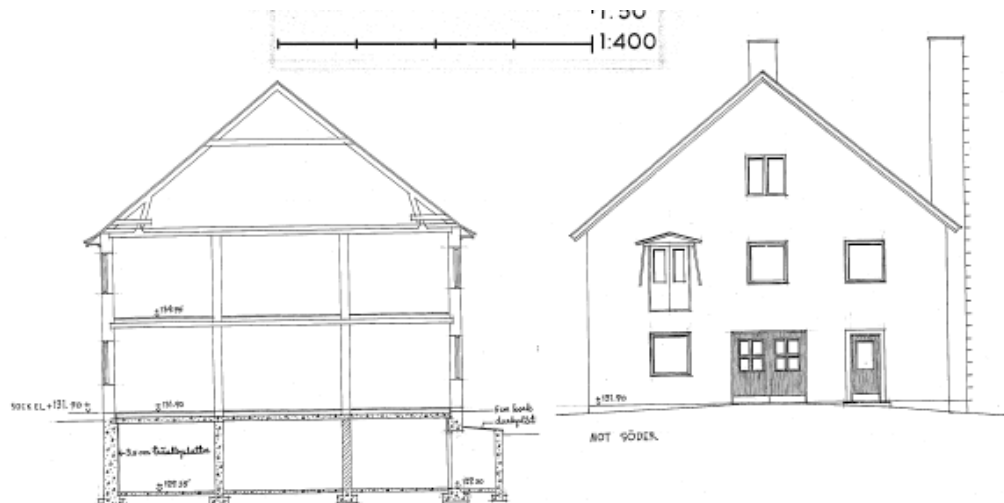
1948 hyrdes byggnaden ut till företaget Polar som fick tillstånd att tillverka glass i lokalerna. 1949 byggdes stora delar av byggnaden om. Den södra delen användes för tillverkning av glass samt till kontor. Under byggnadens södra del anlades en källare med skyddsrum. Fönster togs upp i fasaden och en övre våning skapades. Den norra delen av byggnaden användes som "kallmagasin". De typiska småspröjsade ladugårdsfönstren av järn byttes ut mot funktionalistiska enlufts-fönster utan spröjs. Byggnadens södra gavel förändrades också med dörr för inlastning i övre plan.

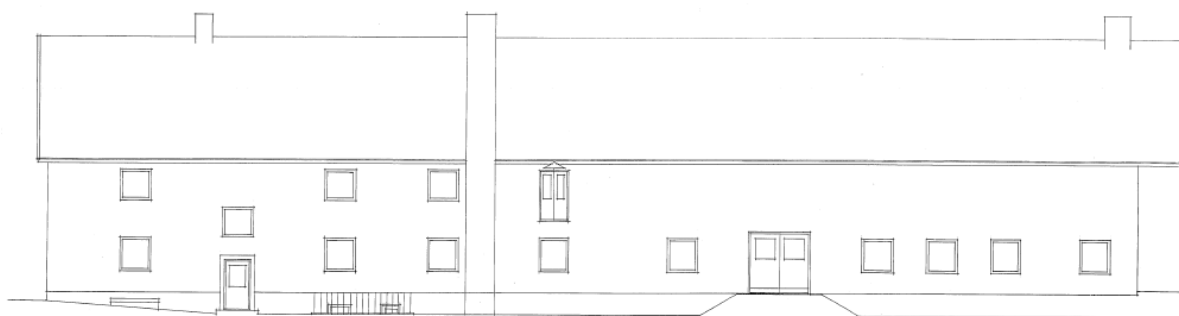
Figur 5. Ritningar över den nyanlagda källarvåningen från 1949. Skyddsrum, förråd och transformatorrum var några av funktionerna. Ritningsarkivet Skövde kommun.

Figur 6. Ritning över västra fasaden som beskriver ändringar som utfördes 1983, ritningsarkivet Skövde kommun.

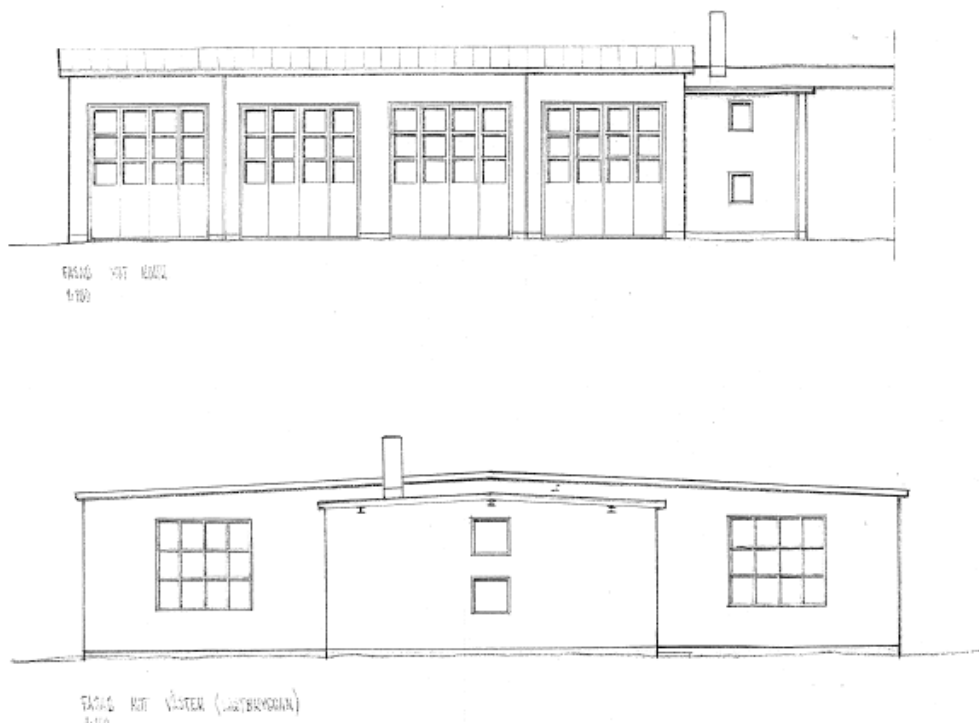
Figur 7. Källare med skyddsrum uppfördes och södra fasaden fick en ny utformning 1949. Ritningsarkivet Skövde kommun.

Figur 8. Ritningar över östra fasaden, upprättade 1954. Skövde ritningsarkiv.

1954 gjordes några mindre förändringar på fasadens östra sida, med portöppning för lastning mm. Uppgifter finns om att bostäder för uthyrning funnits i byggnaden.

1968 övergick byggnaden till att användas till åkeriverksamhet. Byggnaden bytte då ägare. Den södra delen av byggnaden användes till kontor, kyllager och varmlager. Byggnaden försågs även med en lastbrygga längs den östra fasaden. Den norra delen användes till "uthyrning källarlagar". Byggnaden byggdes ut åt öster där servicehall och verkstad uppfördes. Servicehallen byggdes till år 1970 och 1973.

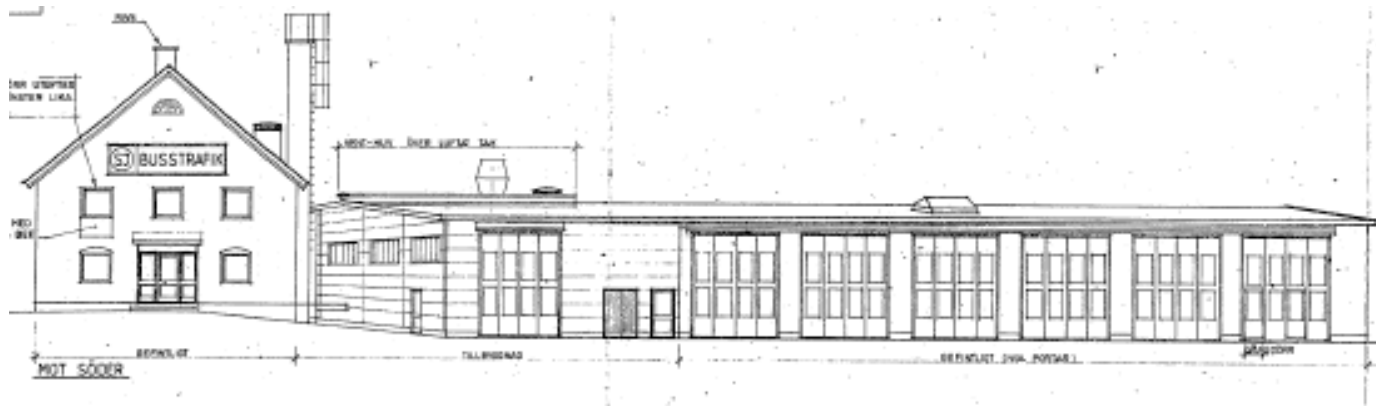
Figur 9. Verkstad och servicehall uppfördes 1968. Tillbyggnadens placering illustreras på den äldre flygbilden nedan, från 1975. Ritningsarkivet Skövde kommun.

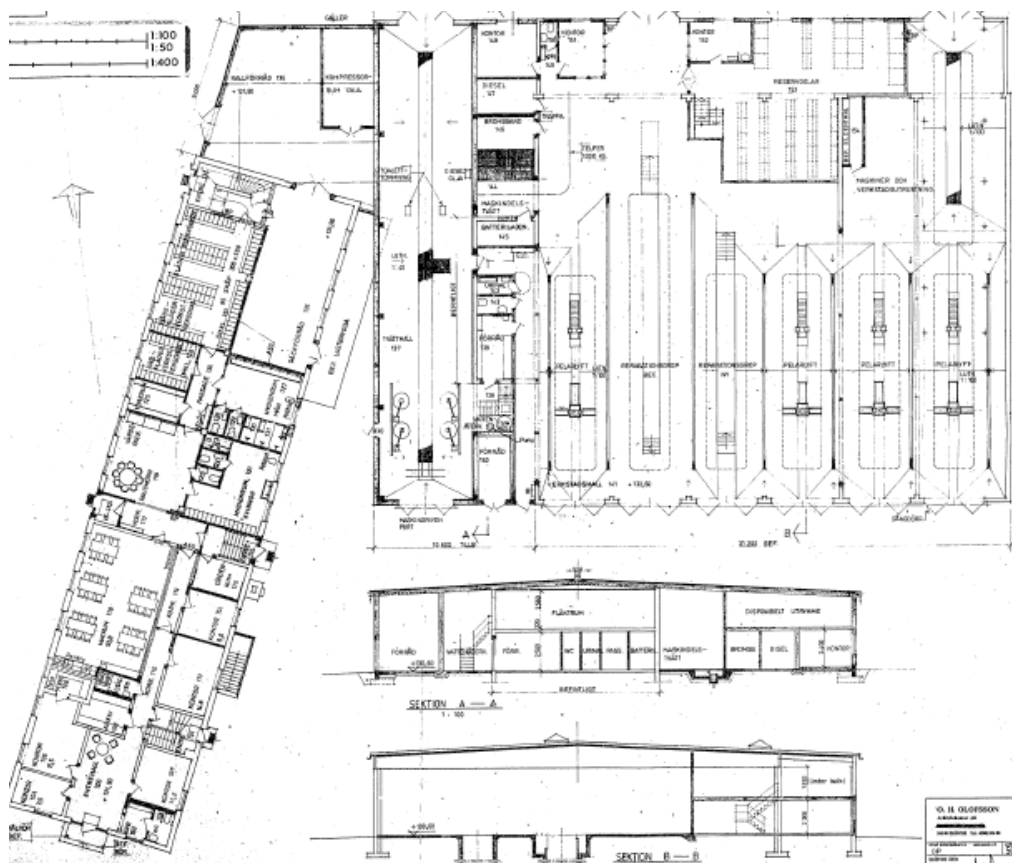
Figur 10. Flygfoto över området år 1975. Här syns utbyggnaden från 1968 tydligt. (Min karta, Lantmäteriet).

1982 övertog SJ byggnaden och stora förändringar gjordes. Till stora delar fick nu anläggningen den gestaltning och utbredning som den har idag. Norra delen av den ursprungliga byggnaden revs, vilket omfattade nästa halva byggnadens volym. De tillbyggda servicehallarna revs och byggdes om till en omfattande bussdepå. I norr anlades ett kallförråd som anslöts till den ursprungliga byggnaden. Den ursprungliga byggnadens vindbjälklag isolerades.

Under de efterkommande årtiondena har endast mindre förändringar gjorts, interiören har rustats upp. Andra ändringar omfattar tillägg av mindre fristående byggnader, såsom tankningscontainrar eller uppförande av modulkontor.

Figur 11. Till höger syns utbyggnaden av service- och verkstadshall från 1983. Ritningsarkivet Skövde kommun.

Figur 12. Planritning över anläggningen som den utvecklades år 1983. Busdepån syns tydligt till höger och halva ladugårdsbyggnaden har rivits. Ritningsarkivet Skövde kommun.

Figur 13. Ladugårdsbyggnaden som den ser ut idag med utbyggnader av bussdepå och kallförråd från 1983. Foto från Lantmäteriet "Min karta".

Byggnadsbeskrivning

Ladugårdsbyggnaden

Exteriör

Byggnaden är ursprungligen uppförd som en gedigen ladugård- och stallbyggnad. Taket är täkt med rött tvåkupigt lertegel. Takfotsbrädor och vindbrädor är utförda av enkla oprofilerade brädor, målade i vit kulör.

Fasaderna är täckta med rött handslaget tegel, troligen tillverkat i tegelbruket beläget sydost om byggnaden. Variationen på teglets kulör är stor vilket ger fasaderna ett brokigt uttryck. Den norra gaveln är uppförd med modernare maskinslaget tegel då halva byggnaden revs 1983.

Fönstren är utbytta till aluminiumklädda vippfönster, utan spröjs. Fönstren har rakt avslut och följer ej de ursprungligt rundbågade fönsteröppningarna. Fönstren på byggnadens övervåning uppfördes i ombyggnaden 1949. Fönstren är dock sentida, lika fönstren i byggnadens nedervåning. Taket och fönstren byttes ut på tidigt 2000-tal. I taket och på den södra gavelfasaden återfinns spröjsade lunettfönster i originalutförande.

Figur 14. Taket är täckt med tvåkupigt lertegel, fasaderna består av handslaget tegel.

Figur 15. Byggnadens fönster är i huvudsak aluminiumtäckta vippfönster, ej anpassade till de ursprungliga fönsteröppningarna. I vindsvåningen återfinns spröjsade originalfönster i lunettform.

Dörrarna består till övervägande del av sentida ståldörrar med glasade partier. På östra fasaden återfinns även en plåtdörr.

Grunden under byggnadens södra del är gjord av platsgjuten betong. Grunden i under övriga byggnaden är ej synlig och svår att besiktiga men består troligen av sten.

Figur 16. Byggnadens norra gavel är uppförd delvis med modernt tegel efter ombyggnaden 1983. Den del av byggnaden som försetts med källarvåning har en grund av platsgjuten betong

Interiör

Källaren som sträcker sig under byggnadens södra del består av teknikutrymme samt förrådsutrymmen inhysta i det f.d. skyddsrummet, anlagt 1949.

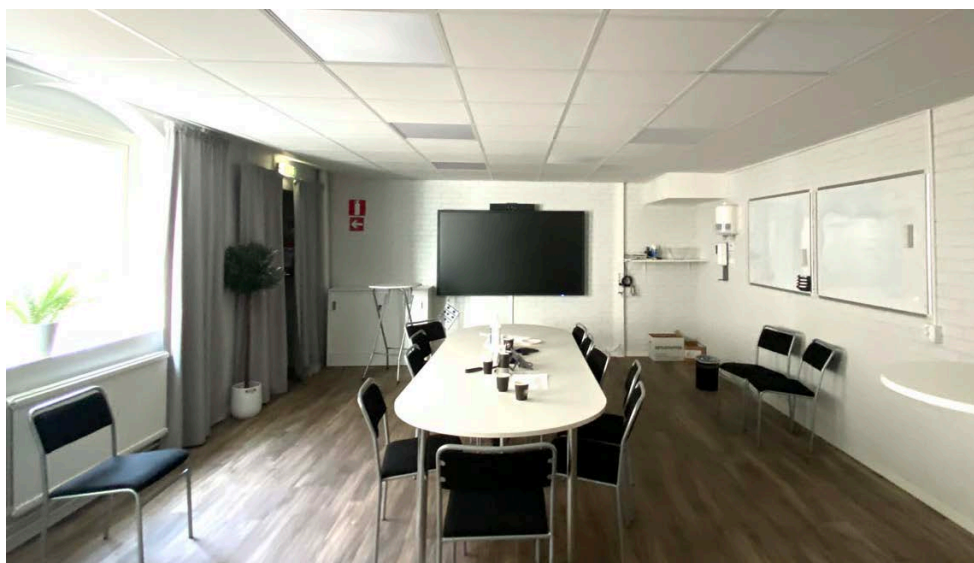

Figur 17. Foton från byggnadens källarvåning, till vänster syns ett f.d. skyddsrum och till höger ett teknikutrymme.

Bottenvåningen är till stora delar inredd som kontor med mindre kontorsrum och mötesrum. I övrigt finns personalytor såsom kök och omklädningsrum. Interiören fick sitt huvudsakliga innehåll i ombyggnaden 1983, därefter har interiören endast uppdaterats och renoverats.

Figur 18. Interiören består delvis av kontor och personalutrymmen.

Figur 19. Delar av inredningen på bottenplan består delvis av kontors-och mötesrum.

Vindsvåningen består till övervägande del av ett sammanhängande utrymme avdelat med murar och plank. Här finns uppmurade fläkt/ventilationsrum. Ventilationsledningar löper över golvbjälklaget som sedan 1983 är isolerat ner mot bottenvåningen. Takstolar och undertak är ursprungliga.

Figur 20. Vindsvåningen har på många sätt en ursprunglig karaktär. Takstolar, undertaket och lunettfönster bedöms som ursprungliga. Både fönsteröppningar och fönstren är sentida, så även isoleringen som täcker hela golvbjälklaget.

Övriga byggnader

Den ursprungliga ladugårdsbyggnaden är tillbyggd i norr med ett kallförråd och en storskalig service- och depåbyggnad åt öster. Byggnaderna har en enkel arkitektonisk karaktär likt andra industribyggnader i området. Taken är täckta med asfaltspapp, takfoten är täckt med svartmålad plåt. Fasaderna är täckta av korrugerad plåt eller skrivmaterial. Depåbyggnadens södra fasad präglas av flertalet vikbara dörrpartier i glas och aluminium.

Figur 21. Depåbyggnaden är synlig till höger i bild. Fasaden täcks av flertalet vikkörrar som är av industrikaraktär.

Figur 22. Kallförrådet som är tillbyggt mot byggnadens norra gavel har ett enkelt formspråk, som en sentida industribyggnad. Fasaderna är täckta med korrugerad plåt. Här syns även ladugårdsbyggnadens norra gavelparti som murats upp med modernt tegel.

Viktiga karaktärsdrag

- Byggnadens enkla sadeltak, täckt med lertegel.
- Fasadernas estetiskt enkla uppbyggnad i kvalitativt handslaget tegel. Lagningar och kompletteringar med maskinslaget tegel förekommer.
- Segmentbågeformade fönsteröppningar i byggnadens bottenplan.
- Murade fönsteröverstycken i nedre och övre plan.
- Lunettfönster i takvåning och övre gavelparti, byggnadens enda originalfönster.
- Sentida tillägg såsom utkragande dörromfattningar och skorsten vilka utgör tecken på byggnadens utveckling och förändrade funktion.

Rekommendationer

Vid fönsterbyte, välj fönster vars fönsterbågar följer öppningens form. Lämpligt är småspröjsidelade, sidohängda träfönster.

På sikt kan byte av stål-och glasdörrar övervägas. Det är då lämpligare att välja dörrar med enklare karaktär och utformning. Dörrar av trä är mer lämpade för byggnadens karaktär.

Det är önskvärt att byggnaden kan återfå något av sin ursprungliga karaktär som friliggande byggnad utan tillbyggda depåhallar och verkstäder. Nuvarande tillbyggnader bör rivas så att byggnadens ursprungliga volym blir mer avläsbar. Vid framtida behov av tillbyggnad bör detta ske mot norr. En eventuell tillbyggnad sker, ur ett historiskt perspektiv, lämpligen inom byggnadens ursprungliga utbredning. En tillbyggnad bör inte överstiga byggnadens nuvarande höjd, bredd eller form.

Figur 23. Ladugårdsbyggnaden i närbild från flygfotot från 1938. Här syns fönstrens småspröjsindelning, dörrarnas enkla utförande och vindsvåningens avsaknad av fönster tydligt. Foto från Västergötlands museums bildarkiv.

Förslag till detaljplanen

Byggnaden som är av kulturhistoriska värde, har betydelse för förståelsen av platsens historiska funktion. Byggnaden bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser som utformas efter åtgärder som är väsentliga för att byggnadens karaktär ska bevaras och återställas.

Förslag till varsamhets- och utformningsbestämmelser

- Taktäckning ska vara rött lertegel
- Fönster ska till form, indelning och proportioner vara lika ursprungliga fönster. Fönster ska följa fönsteröppningens form.

- Vid upptagning av nya fönsteröppningar är regelbundenhet och symmetri viktigt. Fönstersättningen på byggnadens västra fasad ska vara vägledande.
- Takets enkla form är ett viktigt karaktärsdrag. Anläggningar på taket såsom ventilation, takfönster och takkupor ska anläggas med stor försiktighet. Kulör för anläggningar på taket ska vara tegelrött, detta gäller även andra kompletterande plåtdetaljer i anslutning till taket.
- Eventuell tillbyggnad ska ske mot byggnadens norra fasad. Övriga fasader ska hållas fria från utbyggnader.
- Skärmtak och väderskydd kan uppföras vid entréer. Dessa ska utföras med ett enkelt och renodlat uttryck. Traditionell färgsättning ska vara vägledande, såsom svart och tegelrött.
- Eventuell tillbyggnad kan uppföras i avvikande material så att tillägget blir tydligt. Traditionell färgsättning ska vara vägledande, såsom svart, kromoxidgrönt och tegelrött.
- Räckan utförs i smide. Traditionell färgsättning ska vara vägledande, såsom svart, kromoxidgrönt eller tegelrött.
- Dörrar ska utföras med ett enkelt och renodlat formspråk. Lämpliga material är trä, stål och glas.
- Vid lagning av tegelfasader skall handslaget tegel användas, teglet ska vara i samma kulör som ursprungligt tegel.

Kulturhistoriska värden

Byggnaden är i nuläget inte utpekad som kulturhistoriskt värdefull vare sig på regional eller lokal nivå. Detta medför att byggnaden inte har några dokumenterade värden.

Som en del av tegelbruket, såväl som verksamheten på Mariesjö gård, har byggnaden ett lokalhistoriskt värde. Om byggnaden kan förvaltas väl i de kommande utbyggnadsplanerna finns det stora möjligheter att förtydliga byggnadens historiska karaktär som ekonomibyggnad till en för orten betydande anläggning.

Byggnaden kan i de kommande utbyggnadsplanerna ha ett miljöskapande värde som en tydlig rest från platsens ursprungliga funktion som anrikt tegelbruk. Ett bevarande av byggnaden förstärker platsens historiska koppling i ett nydanat område som kommer att präglas av kontorsverksamhet, utbildning och bostäder, en i övrigt mycket urban miljö.

Byggnadens historiska koppling till Mariesjö gård och Mariesjö tegelbruk förstärker områdets historiska kontinuitet. Byggnaden utgör tillsammans med Mariesjö gård och den f.d. tegelugnen på Mariesjö 5 viktiga miljöskapande värden. Detta är värden som kommer ha stor betydelse i områdets omvandling.

Figur 24. Mariesjö gård, belägen väster om ladugårdsbyggnaden.

Figur 25. Den f.d. tegelugnsbyggnaden, belägen söder om ladugårdsbyggnaden som skymtar till vänster i bild.

Konsekvenser

Ladugårdsbyggnaden har ursprungligen utgjort en del i ett lantligt beläget tegelbruk. Mycket av tegelbrukets omgivning utvecklades därefter till ett industriområde. Sedan tidigt 2000-tal har kommunen arbetat för att omvandla detta industriområde till ett mer urbant område präglat av utbildningsverksamhet, kontor och bostäder. Tidigare planläggning av närområdet har medfört en tätare och högre bebyggelse, vilket ger området en mer urban karaktär. Genom den nyligen upprättade detaljplanen söder om ladugårdsbyggnaden (Detaljplan för Västra Kvarteret Tegelbruket) samt genom de planer som finns för Norra platsen kommer denna utveckling att förstärkas.

De kulturhistoriska värden som är förknippade med den enskilda ladugårdsbyggnaden kommer inte att påverkas negativt av nuvarande planer för området. Snarare finns det nu en möjlighet att förtydliga byggnadens ursprungliga karaktär något. De utbyggda depåbyggnaderna kommer att rivas och byggnadens ursprungliga volym blir mer tydlig.

Miljöns upplevelsevärde och pedagogiska värde, kopplade till de äldre byggnaderna i området, kommer att påverkas när ny bebyggelse uppförs. Högre bebyggelse med urbana förtecken kan skapa barriäreffekter mellan de äldre byggnaderna. Detta kommer att begränsa möjligheten att uppleva och förstå kopplingen mellan tegelbrukets historiska bebyggelse; tegelugnen, Mariesjö gård och ladugården. Effekterna av detta kan mildras genom tydlig skyltning och andra informativa insatser.

Figur 26. Illustration från Gestaltungsprogram för Skövde Science City, 2020. Ladugårdsbyggnaden syns som vit volym i bildens mitt. Övriga volymer är planerade byggnader i 4-5 våningar.

Figur 27. Illustration från Planprogram för Mariesjö, Skövde kommun 2020.

Källor

Ritningsarkivet Skövde kommun, bygglovsritningar daterade mellan 1924-2017

Riksantikvarieämbetet, bebyggelseregistret BeBR

Bildarkiv Västergötlands museum, Skara. Flygfoto 1938.

Underlag till Kulturmiljöprogram för Skövde kommun, Skövde stad. Del 1, inledning och historik, 2011

Underlag till Kulturmiljöprogram för Skövde kommun, Skövde stad. Del 2, kulturmiljöer och byggnadsobjekt, 2011

Kringla, kulturmiljöbild Riksantikvarieämbetet

Informationskarta, Länsstyrelsen Västra Götalands Län

Lantmäteriet, historiska flygbilder

Lantmäteriet, historiska kartor

Skövde Science City Kvalitetsprogram 1 juni 2021, Skövde kommun

Gestaltningssprogram för Skövde Science City, 2022-05-02, Mareld

Planprogram för Mariesjö, 2020-09-28, Sektor samhällsbyggnad, Skövde kommun